

BOŻENA LEWANDOWSKA
(KRAKÓW)

Liturgie polskich Ormian

Omawiane tu *Liturgie* to kompozycje Stanisława Śmielowskiego, zarejestrowane na płytach CD i wydane w kolejnych latach razem z dołączonymi do nich folderami. Kompozytor wykorzystując między innymi materiały podane przez Zbigniewa Kościowa, badacza muzyki polskich Ormian, opracował dzieła przeznaczone do wykonania koncertowego, osadzone w tradycjach muzycznych tej wspólnoty kulturowej. Przeznaczono je dla solisty i chóru a capella. Wykonawcami wszystkich zamieszczonych na płytach *Liturgii* są chór Uniwersytetu Wrocławskiego „Gaudium” pod dyrekcją Alana Urbanka oraz Bogdan Makal (bas baryton) w roli solisty. *Liturgie* ukazały się na płytach CD kolejno w latach 2007, 2008 i 2010, przy znaczącym współudziale władz gminy Oborniki Śląskie, na terenie której zamieszkuje wielu polskich Ormian. Wykonania *Liturgii* miały miejsce w tamtejszym kościele i były nie tylko wydarzeniem artystycznym, ale także zyskały szerszy wydźwięk społeczny.

Dołączone do płyt foldery, starannie przygotowane i atrakcyjne graficznie, zawierają warstwę słowną *Liturgii*, informacje o wykonawcach oraz cenne uwagi Zbigniewa Kościowa, objaśniające istotę ormiańskich śpiewów liturgicznych, opisujące dzieje Ormian polskich oraz cechy ich muzyki religijnej i ludowej. Wykonawcy śpiewają teksty w ich oryginalnym brzmieniu — partie solisty w klasycznym języku ormiańskim (*grabarze*), partie chóru, który śpiewa opracowane kolędy, w dialekcie kuckim. Teksty te do folderu zostały przetłumaczone na język polski.

Liturgia polskich Ormian powstała w 1980 roku i, jak pisze w dołączonej do płyty folderze Zbigniew Kościów, utwór ten jest próbą rekonstrukcji mszy odprawianej przed laty w kresowym, leżącym nad Czeremoszem, miasteczku Kutu w okresie Bożego Narodzenia¹. Układ liturgii zgodny jest z porządkiem mszy ormiańskich odprawianych przed 1946 rokiem w archidiecezji lwowskiej tego rytu. Jako materiał źródłowy kompozytor wykorzystał kolędy ormiańskie z Kut oraz

---

¹ *Liturgia polskich Ormian*, CD wraz z folderem, Oborniki Śląskie 2007.

dwa utwory liturgiczne. Teksty liturgiczne zaczerpnięte zostały z mszału wydanego w Wiedniu w 1927 roku. Kompozytor sięgnął także po fragment wielkiego awedisu; jest to rozwinięta forma ormiańskiego śpiewu kościelnego, wykształconego prawdopodobnie około V wieku, przeznaczonego na Boże Narodzenie i oznajmiającego „radosną nowinę”.

Liturgia polskich Ormian na Wielkanoc jest liturgią pasyjno-paschalną i powstała w 2007 roku². Kompozytor oparł się na melodiach ormiańskich opublikowanych przez Zbigniewa Kościowa w jego wcześniejszych pracach. Wykorzystał także melodię Komitasa (1869–1935), ormiańskiego kompozytora i zbieracza pieśni ludowych. Dodatkowo na początku *Liturgii* kompozytor sięgnął po fragment *Dies irae*, osiągając niezwykle przejmujący rezultat brzmieniowy. Warstwa słowna, zgodnie z podaną informacją, pochodzi z rękopiśmiennych zbiorów.

Liturgia żałobna polskich Ormian powstała dla uczczenia pamięci ofiar mordów dokonywanych przez oddziały Ukraińskiej Powstańczej Armii na mieszkańcach Pokucia i Podola³. Potomkowie wielu z nich żyją dziś w Obornikach Śląskich i byli oni uczestnikami wzruszających obchodów w 2009 roku, podczas których wykonano po raz pierwszy ten utwór, powstały rok wcześniej. Warto zwrócić uwagę, że poza innymi źródłami, w *Liturgii* kompozytor sięgnął po znaną pieśń patriotyczną *Chorał* posiadającego ormiańskie korzenie Józefa Nikorowicza, do którego tekst, zaczynający się od słów *Z dymem pożarów* napisał Kornel Ujejski. Bogate są melodyczne źródła kompozycji Śmiełowskiego. Należą do nich, jak pisze autor komentarza Zbigniew Kościów, melodie różnych odmian ormiańskich śpiewów mszalnych. Teksty słowne pochodzą z mszału wydanego w Wiedniu w 1904 roku; kompozytor wykorzystał także teksty obrzędów żałobnych pochodzące z rękopiśmiennych zbiorów.

Z muzycznego punktu widzenia użyte środki kompozytorskie nie są jednakowe we wszystkich trzech *Liturgiach*, ale dostosowane są do charakteru utworu. Wykazują też różny stopień stylizacji i poziom opracowania. Kompozycję na Boże Narodzenie charakteryzuje pewna prostota środków dostosowana do ludowego charakteru wykorzystanych kolęd. W dalszych *Liturgiach* polifoniczne prowadzenie głosów jest wyraźnie słyszalne, a język muzyczny Śmiełowskiego jest zdecydowanie bardziej „współczesny”. W większym stopniu kompozytor wykorzystuje też cechy tradycyjnej muzyki ormiańskiej, takie jak wokalny burdon, czy prowadzenie głosu wokalnego na jednej sylabie (rodzaj wokalizy).

Liturgie polskich Ormian to bardzo szczególne utwory, łączące w sobie odległą przeszłość z muzyczną teraźniejszością. Z jednej strony nawiązują do tradycji ormiańskich zarówno w warstwie słownej, jak i muzycznej, z drugiej poprzez warsztat kompozytorski Stanisława Śmiełowskiego są dziełami na wskroś współczesnymi. Dodatkowym walorem jest wielki ładunek emocjonalny w nich zawar-

² *Liturgia polskich Ormian na Wielkanoc*, CD wraz z folderem, Oborniki Śląskie 2008.

³ *Liturgia żałobna Ormian polskich*, CD wraz z folderem, Opole 2010.

ty, wpływający zarówno z charakteru samej muzyki, jak i kontekstu, do czego przyczynia się także znakomite wykonawstwo.

Bibliografia:

Liturgia polskich Ormian, CD wraz z folderem, Oborniki Śląskie 2007

Liturgia polskich Ormian na Wielkanoc, CD wraz z folderem, Oborniki Śląskie 2008

Liturgia żałobna Ormian polskich, CD wraz z folderem, Opole 2010